

VRIJHEID IN CHRISTUS

SERIE

Demonie & psychiatrie

WILKIN VAN DE KAMP

Voor tekstvermelding is, tenzij anders aangegeven, gebruik gemaakt van de vertaling 1951 van het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG). Bij andere vertalingen geldt als afkorting:

GN = Groot Nieuws Vertaling
HB = Het Boek
NBV = Nieuwe Bijbelvertaling
SV = Statenvertaling
WV = Willibrordvertaling

Copyright © Wilkin van de Kamp
Omslagontwerp en binnenwerk: Glenn van der Mull | Vrij Zijn
Druk: Wilco, Amersfoort
Jaar van uitgave: december 2011 (oplage 2.000)
Tweede druk: februari 2012 (oplage 2.000)
Derde druk: maart 2013 (oplage 2.000)
Vierde druk: april 2020 (oplage 1.000)

Uitgave: Vrij Zijn, Industriestraat 1, 7122 AP Aalten, Nederland
www.vrijzijn.nl
Info@vrijzijn.nl

ISBN 978-94-90254-09-4
NUR 711 | Trefwoord: pastoraat

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

INHOUD

Voorwoord	7
------------------------	----------

Inleiding	13
------------------------	-----------

Hoofdstuk 1. Demonie en gebondenheid	17
---	-----------

Inleiding; Hans - Bevrijding in de vroege kerk - Bevrijding in de middeleeuwen - Bevrijding in de 16e en 17e eeuw - Bevrijding in de Protestantse Kerk - Bevrijding in de 18e eeuw - Bevrijding in de 19e eeuw - Bevrijding in de 20e eeuw - Bevrijdingspastoraat in de 21e eeuw - De focus van bevrijdingspastoraat - Klassieke onderscheiding - Vier vormen van gebondenheid - Gebonden door de macht van de zonde - Gebonden door de leugen - Gebonden door emotionele banden - Gebonden door demonische banden - Generatievloeken - Generatievloek in een sociale context - Generatievloek in een biologische context - Generatievloek in een geestelijke context - Vervloekingen door woorden - De vloek verbroken - Samenvatting

Hoofdstuk 2. De dienst van genezing en bevrijding	119
--	------------

Inleiding; Een liefdevol wonder - Bevrijding én genezing - Bevrijding en genezing: openbaring van Gods macht én kracht - Gods macht geopenbaard in bevrijding - Gods kracht geopenbaard in genezing - Goddelijke genezing: verworven recht of genadegave? - Waarom Jezus' lichaam zo verminkt moest worden - Er is een weg naar bevrijding en genezing - Overzicht bevrijdings- en genezingsbediening door Jezus - Onderscheiden wat de oorzaak van de ziekte is - Ziekten als gevolg van een natuurlijke oorzaak - Ziekten als gevolg van een psychische oorzaak - Ziekten als gevolg van een demonische oorzaak - Meerdere bronnen van geloof voor genezing - Nazamin - De Bijbel en medische behandeling - Waarom niet iedereen geneest - Samenvatting

Hoofdstuk 3. Psychiatrie in vogelvlucht	161
--	------------

Inleiding; Psychiatrie in de antieke wereld - Psychiatrie in de middeleeuwen - Psychiatrie in de 17e en 18e eeuw - Psychiatrie in de 19e eeuw - Psychiatrie in de 20e eeuw - De psychiatrie van nu - Psychiatrie, psychologie en psychotherapie - De psychiater - De psycholoog - De psychotherapeut - Is psychiatrie neutraal? - Samenvatting

Hoofdstuk 4. Bijbelse uitgangspunten	181
---	------------

Inleiding; Godsbeeld - Mensbeeld - Wereldbeeld - Ziektebeeld - God en mens een mysterie - Bijbelse visie op geest, ziel en lichaam - De menselijke geest - De menselijke ziel - Het menselijk lichaam - Samenvatting

Hoofdstuk 5. Een Bijbels holistische benadering	219
--	------------

Inleiding; Het bio-psycho-sociale model - Het Neumans Systems Model - De spirituele factor - Een Bijbels holistische benadering - Onderzoek naar demonische beïnvloeding - Onderscheiden van krachten - Zielskracht - Goddelijke kracht - Demonische kracht - Misverstanden - 'Alles is chemisch' - 'Alles is psychisch' - 'Alles is demonisch' - Samenvatting

Hoofdstuk 6. Het belang van een goede diagnose	245
Inleiding; Diagnose én prognose - Drie manieren van diagnosticeren - 1. Demonische manifestaties - 2. De gave van onderscheiding van geesten - 3. Het analyseren van ingewonnen informatie (de questionnaire) - Aanwijzingen van mogelijke demonische gebondenheid - 1. Geestelijke symptomen - 2. Lichamelijke symptomen - 3. Psychische symptomen - 4. Parapsychische symptomen - Invalspoorten - Samenvatting	
Hoofdstuk 7. Het belang van vergeving en verzoening	263
Inleiding; Ontmoeting met God centraal - Zondige gedragspatronen - Tien gevolgen van een leven in zonde - Verschil tussen spijt en berouw - Het geschenk van verzoening - Samenvatting	
Hoofdstuk 8. Het belang van verbondenheid	281
Inleiding; Zwakke banden - De gemeenschap van de heiligen - Een geestelijke band - Het zoutverbond - IJzer scherpt ijzer - Een levengevende gemeenschap - Een helende gemeenschap - Samenvatting	
Hoofdstuk 9. Holistische benadering van psychiatrische aandoeningen	293
Inleiding; Emma - Toegevoegde waarde van bevrijdingspastoraat - Ali - Schizofrenie - Alhansan - Psychosen - Stemmen horen - Hallucinaties - Waanstoornissen - Angststoornissen - Depressies - ADHD - Autisme - Borderline - De noodzaak van medicijnen - Samenvatting	
Hoofdstuk 10. Omgaan met gebrokenheid	345
Inleiding; Geen maakbaarheidsgeloof - Wonden hebben waarde - Littekens hebben waarde - Maar wij zien Jezus! - Als genezing (nog) uitblijft - Volharden en Gods wil blijven doen - Samenvatting	
Hoofdstuk 11. Multidisciplinaire samenwerking	357
Inleiding; Ontvankelijkheid voor demonische invloeden - Pleitbezorgers - Kwaliteitscriteria - Hoe ver reikt onze bevoegdheid? - Voorbeeld van interdisciplinaire samenwerking (Burrswood) - Samenvatting	
Vragenlijst (appendix)	371
Over de auteur	388
Andere titels over de auteur	390
Aanbevolen boeken	391
Eindnoten	393
Trefwoorden	47

VOORWOORD

Een boek over genezing en bevrijding. En dan met een handreiking in de richting van reguliere hulpverlening. Kan dat wel? Meerderen zullen zich de vraag stellen, of dit wel over werkelijkheid gaat en niet over fantasie en wat dies meer zij. Sommigen zullen zich misschien ergeren aan zelfs al het noemen van het onderwerp. Maar let op: wij spreken dan wel over werkelijkheid die voor tenminste tien procent van de wereldbevolking onomstotelijk vast staat, de Kerk van Jezus Christus. Daarbij heb ik het dan nog niet over niet-christelijke culturen waarbinnen demonische invloeden als onontkoombare werkelijkheid bekend staan. Iets anders is, of je daarvan dan ook kunt vrijkomen. Dit boek geeft aanknopingspunten daarvoor.

In de notulen van een intervisiekring van psychiaters die hun christen zijn willen verbinden met hun werk, stuitte ik op een mooie indeling van het gebied tussen geloof en hulpverlening. Het gesprek hierover vond plaats in 1986 bij het prille begin van de intervisiekring. Men zag zich gesteld voor de opgave een deskundig antwoord met perspectief te geven aan de gebeurtenissen die in de charismatische vernieuwing van de kerken plaatsvonden. Er lijken drie mogelijkheden te zijn om dit gebied te benaderen.

De meest gemakkelijke is om de beide gebieden psychiatrie en pastoraat strikt gescheiden te houden en enig verband daartussen te ontkennen. Dit deden we vroeger altijd al en het leidt mijns inziens tot niets. Tenzij men onderstrepen wil, dat er

naast medische psychologie en psychiatrie geen waarheid of werkelijkheid bestaat. Laat men dit voor ons dan tenminste aannemelijk maken. Of andersom: men zou vanuit de christelijke gemeenschappen de reguliere hulpverlening kunnen diaboliseren en daarvan is de uitkomst verlies van iets dat zeker waardevol is.

De tweede mogelijkheid is beide gebieden in de praktijk met elkaar te vermengen. Wie enigszins op de hoogte is op beide terreinen, zal snel ontdekt hebben, dat dit verwarring oplevert en dat dit niet verantwoord kan zonder zeer veel vragen op te roepen. Het is waarschijnlijk de beste manier om een slechte hulpverlener én een slechte pastoraal werker te zijn.

De derde mogelijkheid bestaat erin beide gebieden ten opzichte van elkaar te begrenzen en om over de grens heen ieder vanuit de eigen deskundigheid samenwerking aan te bieden. Deze mogelijkheid leek mijn collega's verreweg de beste, en intussen is het gesprek daarover doorgegaan. Veel thema's lenen zich voor een onafhankelijke benadering vanuit beide posities, waarbij de uitkomst deels overlappend en deels verschillend blijkt te zijn. Het zou wel eens bevrijdend kunnen zijn voor professionals die de werkelijkheid van Christus kennen, om langs heldere lijnen te overleggen met de dienaren van Christus. Maar is dit dan niet toch per definitie verwarrend?

Samenwerking, of voor het zover zijn kan gesprek, tussen psychiatrie en pastoraat op het gebied van genezing en bevrijding zal enkele controversen moeten doorwerken. Er is eerder geen echte overeenstemming op grond waarvan men zou kunnen samenwerken. Men kan het eens zijn over een verschil en juist

dan het gemeenschappelijke benutten. Het mooie van Wilkins boek vind ik de stevige fundering in de Bijbel. Daarbij zie ik geen ondogmatische schijnzekerheid, maar een onderbouwde frisheid die verademend werkt. Zoals psychiaters moed putten uit de laatste stand van onderzoek op hun vakgebied die dichtert voert naar het ideaal van herstel uit een stoornis, zo zou je in pastoraat het dichterbij komen bij de grootheid van en bij God kunnen zien als moedgevend en genezend.

In dit verband zou ik graag het begrip ‘exorcisme’ willen afgrenzen. Er is taalgebruik, dat dit woord te gemakkelijk vereenzelvigd met genezing en bevrijding. Dat exorceren in de Bijbel slechts op één plaats wordt genoemd en dan alleen slaat op het bezweren door beroepshalve optredende duiveluitdrijvers (Handelingen 19:13), geeft te denken. Deze zonen van Skevas boeken met deze methode geen resultaat en zij komen er slecht vanaf. Het lijkt mij, dat we beter maar bescheiden kunnen zijn op het gebied van genezing en bevrijding. Het is echt alleen Gods werk en wij helpen een beetje daarbij.

Er is iets onwrikbaars in het Evangelie van Jezus Christus, dat mensen kan afschrikken. Hij is niet voor niets de Steen van Aanstoot genoemd. Ook schrijft Paulus over de dwaasheid van God die wijzer is dan de mensen. Hier ligt ook een grens voor de lezer: zorg eerst dat u weet wie Jezus Christus is. En laat u dan onderwijzen over zijn wegen. Daarna gaat het boek pas voor u open.

Evidence based psychiatry kunnen we als goede tegenpool zien van Bijbels gefundeerd pastoraat. En breng deze nu eens in

gesprek. Dat is wat dit boek op gang kan brengen. Ik wens u veel plezier bij het bestuderen en hoop van harte dat u terecht veel moed zult putten uit de pagina's.

A. de Waard

Psychiater

Het is niet ondenkbaar dat er een relatie is tussen de leegloop van de kerken en de stijging van het aantal psychische problemen. Veel psychische problemen zijn immers terug te voeren op zondige gedragspatronen. Waar de Kerk mensen nog wees op de weg van vergeving en verzoening door het offer van Jezus Christus, wordt hen in de seculiere hulpverlening de belangrijkste voorwaarde om genezing te ontvangen onthouden: 'Beken elkaar uw zonden en bid voor elkaar, dan zult u genezen. Want het gebed van een rechtvaardige is krachtig en mist zijn uitwerking niet' (Jakobus 5:16, NBV).

Een nationale vervreemding van God heeft geleid tot een explosieve toename van occultisme in ons land, waardoor mensen occult belast worden en in toenemende mate te kampen krijgen met zowel psychische als paranormale verschijnselen. Waar in landen als Italië en Amerika pastoraal werkers samenwerken met reguliere psychiaters, blijkt in Nederland hier nog steeds een taboe op te rusten.

In dit boek wil ik een lans breken voor een multidisciplinaire samenwerking tussen pastoraal werkers (in bevrijdingspastoraat)

en de seculiere hulpverlening. Het is mijn wens dat de inhoud een aanvulling mag zijn op de gevoerde discussie en dat het ons verder zal helpen helderheid te krijgen in dit grensgebied.

Een woord van dank aan dr. Arie de Waard is hier op zijn plaats. Met genoegen denk ik terug aan onze verschillende brainstormsessies die de basis hebben gelegd voor dit boek. Dank je wel voor het sparren, het doorvragen, je input, aanvullingen en correcties en niet te vergeten de inleidingen en samenvattingen die je bij elk hoofdstuk hebt geschreven. Bovenal ben je een mooi mens waarin ik het hart van Jezus heb mogen zien.

Wilkin van de Kamp

INLEIDING

Onze wereld is groter dan alleen maar wat onze zintuigen waarnemen. We weten dit, omdat wij van alles kunnen voelen en denken, terwijl voor anderen niets daarvan zichtbaar hoeft te zijn. Maar niet alleen daardoor. Ook weten wij, dat wij ons dingen kunnen voorstellen die er nog niet zijn. En als we willen, kunnen die voorstellingen dan tot werkelijkheid worden geroepen door onze inspanning en onder gunstige omstandigheden. Je denkt aan iets en je zou dit willen en dan ga je zorgen dat het gebeurt. Wij ervaren ook gevoelens over zaken die niet gewoon met het oog waarneembaar zijn. En wij weten dat anderen ditzelfde ervaren op hun manier. Veel van onze werkelijkheid is niet zichtbaar. Maar daarom is het nog wel werkelijkheid.

Wetenschappen zijn erop gericht om de kennis van het niet direct waarneembare te vergroten. De medische wetenschap heeft bijvoorbeeld naast bestudering van het menselijk lichaam en van tastbare en zichtbare ziekteoorzaken ook het onzienbare als voorwerp van studie. Er is ook een specialisatie in de geneeskunde die in het bijzonder daarop gericht is. Het gebied van de niet-waarneembare redenen voor gedrag is onderwerp van de psychologie en de verbinding daarvan met lichaamsfuncties is het onderwerp van de neuropsychologie en de psychiatrie.

In de dienst van genezing en bevrijding kan een niet-zichtbare werkelijkheid blijken tegen de wil van een mens zichtbare gevolgen te hebben. En dit verband met een niet-zichtbare werkelijkheid kan ook worden verbroken. Demonische gebondenheid kan werkelijk

worden opgeheven. Wetenschappelijk onderzoek naar de geest van de mens - zoals in de geesteswetenschappen gebeurt - mist deze soms dramatische gebeurtenissen bij gebrek aan kader. Men neemt er niets van waar. Men kan dan ook ten onrechte daarover aannemen, dat dit niet bestaat: wonderen bestaan niet.

Maar er is een kader binnen de dienst van genezing en bevrijding, dat voorziet in deze lacune. Want het maakt wezenlijk verschil of je wetenschappelijk naar de werkelijkheid kijkt met of zonder kennis vanuit het geloof. Wanneer je gelooft, kun je de werkelijkheid evengoed wetenschappelijk benaderen. Je zult dan de bestaande wetenschappelijke kennis erkennen, maar die niet als enige of hoogste maatstaf beschouwen. Wanneer je niet gelooft, zul je de werkelijkheid maar op één manier benaderen. Een gelovige wetenschapper zie ik als een betere waarnemer. Verschijnselen kunnen gemist worden door de wetenschappelijke benadering en openheid voor de werkelijkheid van God maakt dit duidelijk. De verschijnselen kunnen dan toch wel weer begrijpelijk worden door te rade te gaan bij pastoraal werkers in het kader van de dienst van genezing en bevrijding.

Dit boek is een bundeling van kennis en ervaring met betrekking tot een overlappend gebied van kennen. De geloofswerkelijkheid in de dienst van genezing en bevrijding kan verbonden worden met de niet-zichtbare achtergronden van gedrag die studieobject zijn van de medische- en menswetenschappen. Het boek bedoelt materiaal te leveren voor de fundering van verstandige pastorale praktijk en een basis te geven aan samenwerking van pastoraat met hulpverlening in algemenere zin.

De opbouw van het boek komt met dit doel overeen. Eerst volgt een schets van de geschiedenis van demonologie. Het verschijnsel dat demonische invloed een mensenleven kan verwoesten, kan binnen de christelijke traditie vanaf het begin worden getraceerd en de kerkvaders laten geen twijfel bestaan over hun radicale opstelling hier tegenover.

Moderne ervaringen vanuit Bijbels perspectief komen aan de beurt in hoofdstuk twee. Dan volgt in hoofdstuk drie een schets van de ontwikkeling van de psychiatrie en een plaatsbepaling vanuit pastoraal standpunt. In het vierde hoofdstuk wordt de basis gelegd voor een gezonde Bijbelse praktijk in het pastoraat waarin genezing en bevrijding een plaats heeft.

Het vijfde hoofdstuk bevat een poging om ruimer te denken dan volgens methoden of vaste denkpaden en om een op de praktijk gericht kader te geven, waardoor ook over de grenzen van pastoraat heen zou kunnen worden samengewerkt.

Om tot handelen over te gaan moet men zich kunnen baseren op goede vooronderstellingen en waarnemingen. Dit wordt in het zesde hoofdstuk uitgewerkt.

Een essentieel verschil met psychologische of psychotherapeutische benaderingen, maar vooral met geforceerde pogingen om demonen uit te drijven of rituelen met als oorsprong Afrikaanse religieus-culturele tradities, blijkt in het zevende hoofdstuk, waar vergeving als sleutel tot vrijheid wordt getypeerd.

Het achtste hoofdstuk onderbouwt het belang van relaties als het terrein waarop emotionele kwetsuren ontstaan. Opnieuw wordt de dienst van genezing en bevrijding inhoudelijk onderscheiden van gebruikelijke of alternatieve zienswijzen.

Het negende hoofdstuk begint met twee voorbeelden waaruit blijkt dat reguliere behandeling tekort kan schieten als het om een geestelijk probleem gaat, geestelijk in Bijbelse zin. Daarop volgt een bespreking van een reeks stoornissen, waarover het laatste woord nog lang niet gezegd zal zijn. Dit is dan ook de bedoeling.

Het is om niet van almachtsfantasieën uit te gaan wijs om onze grenzen te kennen. Dit thema wordt in hoofdstuk tien besproken.

In het elfde en laatste hoofdstuk wordt een lans gebroken voor samenwerking tussen professionals en christelijk pastoraat.

DEMONIE EN GEBONDENHEID

- Hoofdstuk 1 -

INLEIDING

Er is een onzichtbare werkelijkheid, een deel van de werkelijkheid die voor onze natuurlijke ogen meestal verborgen blijft, maar die wel kenbaar is. Het is de werkelijkheid van Gods aanwezigheid, de werking van de Heilige Geest, de werking van geestelijk gezag door de Kerk; deze zijn niet rechtstreeks zichtbaar. Wat wel zichtbaar is voor onze lichamelijke zintuigen, zijn de wonderen die gebeuren. Deze zijn zo in tegenspraak met het wereldbeeld dat wij van huis uit ontwikkelden, dat veel mensen wonderen ontkennen, weg verklaren of eenvoudig negeren.

Ook het bestaan van de satan en van demonen wordt vaak ontkend. Het woord 'satan' betekent gewoon 'tegenstander'. Zoals wij God niet kunnen zien, alleen al vanwege zijn heiligheid, maar ook omdat God geest is, zo kunnen wij ook satan of demonen niet zien omdat zij geesten zijn zonder een natuurlijk lichaam. Maar zoals God zichzelf kan openbaren en zoals Jezus aan mensen kan verschijnen in een droom of in een gezicht, zo is het ook mogelijk dat demonische gestalten zich aan mensen voordoen.

De onzichtbare werkelijkheid kan op een andere manier kenbaar worden dan door onze zintuigen. Gods openbaringen komen tot ons in onze geest. De uiting van demonische werkingen is eveneens alleen met onze geest waar te nemen. Dit terrein van kennis is aan velen onbekend of misschien wel enigszins bekend, maar niet vertrouwd. Er is in de wetenschappelijke denkwijze meestal geen ruimte voor. Kennis van dit terrein moet verworven worden. Lees mee en vorm u een inzicht in de werkelijkheid van Gods Koninkrijk en van het rijk van de tegenstander en de uitingen daarvan.

In dit hoofdstuk kunt u de geschiedenis van de dienst van genezing en bevrijding volgen in verschillende tijdperken van de voorbije twee millennia. Daarop volgt een meer inhoudelijke beschrijving van wat wij bij demonie en bevrijding kunnen tegenkomen en onderscheiding van de diverse vormen van gebonden zijn.

Hans

Hans kwam enkele jaren geleden tot geloof. Hij werd opgevangen in een fijne gemeente maar zijn problemen werden niet opgelost. Het werd bijna onmogelijk voor Hans om in zijn gezin, in zijn baan en in de gemeente goed te functioneren. Vaak verscheen hij niet op zijn werk. Zijn chef vertelde hem dat hij voor een minimumloon mocht blijven, maar dat hij nooit promotie zou kunnen maken. Op een zondagmorgen bezocht Hans onze kerk. Toen hij naar voren kwam voor gebed viel hij op de grond en begon te kronkelen en te sissen als een slang. Uit een aantal gesprekken met een pastoraal werker bleek dat Hans van de ene op de andere dag op jonge leeftijd door zijn

ouders bij oma was ondergebracht. ‘We kunnen niet langer voor je zorgen,’ werd hem verteld. Als kind voelde hij zich afgewezen. Er ontstond een nauwe band met oma. Hans had weinig contact met zijn ouders tot hij na enkele jaren, totaal onverwacht, weer bij oma werd weggehaald en in het ouderlijke gezin werd teruggeplaatst. De band met oma bleef.

Hans werd volwassen, trouwde en werd vader van twee kinderen. Op een dag werd oma ziek en het werd snel duidelijk dat ze spoedig zou sterven. Hans bezocht haar op haar sterfbed. Hij zag hoe oma een doodstrijd had te voeren waarbij ze in haar bed kronkelde en siste als een slang. Drie maanden na haar overlijden werd Hans opgenomen in een psychiatrische inrichting met dezelfde psychische verschijnselen als zijn oma. Na verschillende gesprekken met een pastoraal werker werd voorgesteld om met Hans te bidden voor bevrijding en herstel. Demonische banden tussen grootmoeder en Hans werden losgebeden, vloeken uit het verleden werden verbroken en de demon moest (sissend als een slang!) zijn claim op het leven van Hans loslaten. Hij was na jaren van depressie en gebondenheid eindelijk vrij! In korte tijd genas God de innerlijke wonden in zijn leven waarna Hans een eigen bedrijf wist op te zetten en tot de dag van vandaag God met vreugde mag dienen in zijn gezin en zijn gemeente.

Bevrijding in de vroege kerk

Als we de kerkgeschiedenis bestuderen, ontdekken we dat de bevrijdingsbediening van Jezus altijd is voortgezet, soms maar

door enkelen. Het uitwerpen van demonen in de eerste drie eeuwen gebeurde door gewone gemeenteleden. Dit bleef zo tot

Het uitwerpen van demonen in de eerste drie eeuwen gebeurde door gewone gemeenteleden

in de zevende generatie na Pinksteren. Daarna werd de dienst van bevrijding een taak van speciaal daartoe aangestelde ambtsdragers, die - naar men meende - de gave van de onderscheiding van geesten bezaten. Door de exclusieve koppeling van de gaven van de Geest aan het ambt, werden de geestelijke gaven die de Heilige Geest aan elke christen gegeven had, onderdrukt.

Eusebius (130-200)

Eusebius getuigde: ‘Sommigen werpen inderdaad werkelijk demonen uit, zodanig dat deze personen, gereinigd van slechte geesten, dikwijls zelfs tot geloof komen en worden opgenomen in de kerk. Anderen hebben kennis van dingen die gaan komen, zoals visioenen en profetische boodschappen; anderen genezen de zieken door handoplegging en maken hen weer gezond. En daarenboven, zoals we hiervoor zeiden, zelfs doden werden opgewekt en zijn nog jaren bij ons geweest.’

Justinus Martyr (rond 150)

‘Vele personen die bezeten waren door demonen,’ schrijft de tot het christendom bekeerde filosoof Justinus Martyr, ‘overal in de wereld en ook in onze eigen stad, zijn bevrijd door vele van onze christelijke mannen.’

Origines (185-254)

Origines schreef: ‘Meer nog, de naam van Jezus neemt steeds verstandelijke verwarring weg van de mensen, evenals demonen en ziekten, en schenkt een wonderbaar mild en rustig karakter. Christenen hebben geen macht over boze geesten door allerlei toverformules, maar in de naam van Jezus en door onze gebeden en andere manieren die we leren uit de Schrift. We drijven ze uit de zielen van mensen en plaatsen waar zij zich hebben gevestigd. Soms drijven we ze zelfs uit bij dieren, want ook deze schepselen lijden onder pijnen die veroorzaakt worden door demonen.’

In Rome zegende Origenes twee kruiken met olie, de ene voor bevrijding en de andere als ‘olie van dankzegging’. Elk van de twee kruiken werd aan een diaken gegeven. Wanneer een doopkandidaat afstand deed van zijn oude leven en satan met al zijn werken afzwoer, werd hij gezalfd met de olie van bevrijding; wanneer hij gedoopt was werd hij gezalfd met de andere olie. De olie was een symbool van de Heilige Geest en het teken waardoor de gelovigen werkelijk christenen (gezalften) werden en toegerust werden om als koningen en priesters tegen het kwade te strijden.¹

Tertullianus (160-220)

Tertullianus, welbespraakt verdediger van het christelijk geloof, ging ervan uit dat iedere christen de macht heeft demonen uit te werpen. Hij houdt zijn heidense gehoor het volgende voor: ‘Wij doen meer dan de demonen verstoten. Wij overwinnen hen. Elke dag stellen we hen (de boze geesten) bloot aan verachting, en werpen hen uit hun slachtoffers. Dit is zeer wel bekend bij vele mensen. Onverschillig welke christen kan een demon

uitdrijven, én hem laten bekennen dat hij inderdaad slechts een minderwaardige demon is en geen god. De heerschappij en macht nu die wij over de demonen hebben, komt ons toe uit het noemen van de naam van Christus en de vermelding van die dingen, die hun van Gods zijde, door de rechter Christus, te wachten staan. Christus vrezende in God en God in Christus, zijn zij onderworpen aan de dienaren van God en van Christus.’

Een voorval uit het leven en de bediening van Tertullianus: ‘En dan hebben we het geval van deze vrouw - de Heer zelf is getuige - die naar het theater ging en gebonden terugkwam. Toen we tijdens de bevrijding de onreine geest verweten een gelovige aangevallen te hebben, antwoordde de boze geest vastberaden: ‘Waarachtig, ik had alle recht dit te doen, want ik vond haar in mijn gebied!’

In zijn *Apologie* daagt Tertullianus de heersers van het Romeinse Rijk uit iemand voor ‘het tribunaal te brengen, die duidelijk demonisch bezeten is’. Wanneer ‘een volgeling van Christus’ de boze geest gebiedt te spreken, zal deze gauw toegeven dat hij inderdaad een boze geest is.

Hippolytus van Rome (170-235)

Hippolytus van Rome schrijft dat de oudste vlak voor de doop de doopkandidaten de handen moet opleggen en terwijl hij dat doet ‘bezweert hij elke geest van hen heen te gaan en nooit meer bij hen terug te komen.’

Irenaeus (rond 202)

De bisschop van Lyon, Irenaeus zei: ‘Want vele mensen drijven

ontegensprekelijk en waarlijk demonen uit zodat die personen zelf, diegenen die gereinigd zijn van boze geesten, vaak het geloof aannemen.’

Cyprianus (circa 200-258)

Cyprianus spreekt in zijn Brief aan Magnus over demonen die moeten wijken voor het water van de doop, zoals de Farao zijn greep op de Israëlieten verloor en door het water overwonnen en vernietigd werd.

Municus Felix (rond 210)

De apologeet Municius Felix getuigde tegen zijn heidense discussiepartners ‘dat de demonen zelf dit alles over zichzelf toegeven (namelijk dat zij geen goden zijn), zo vaak als wij hen, gefolterd door onze woorden en verschroeid door onze bezweringen, uit een lichaam verdrijven.’

Lactantius (circa 250-325)

Lactantius spreekt over bevrijdingen door ‘de stem van de rechtvaardige’. Lactantius schrijft dat de boze geesten ‘gemarteld en gefolterd worden door de kracht van de goddelijke naam’.

Cyrrillus van Jeruzalem (circa 315-386)

In zijn *Catechesen* roept Cyrrillus van Jeruzalem de doopkandidaten op in deze periode ‘te worstelen voor hun ziel’ en zichzelf te wijden aan de uitdrijvingen en de catechese.

Serapion van Thmuïs (circa 350)

In het euchologion van Serapion van Thmuïs schrijft Serapion: ‘Wij bidden U (...) dat Gij uit de hemel van uw eniggeboren

Zoon over deze olie de kracht van uw genezing uitstort, opdat zij voor hen, die met deze geschapen werkelijkheden gezalfd worden of deze gebruiken, strekke tot het wegnemen van elke zwakheid en ziekte, tot bescherming tegen iedere demon, tot een scheiding van iedere onreine geest, tot uitbanning van iedere boze geest (...) tot herstel van het leven en van de redding, tot gezondheid en gaafheid van alle delen van de ziel, het lichaam en de geest, tot volkomen welzijn.’²

Augustinus (354-430)

De Latijnse kerkvader Augustinus vertelt in een van zijn werken het verhaal van een jongeman uit de buurt van Hippo Regius (Noord-Afrika), die op het middaguur van een zomerdag in de macht van een demon was geraakt en daarna in een kapel was gedragen. Hij lag daar als dood, totdat de meesteres van het landgoed met nog een paar anderen liederen begon te zingen. ‘De demon, als geslagen door dat geluid, sprong op en greep onder afgrijselijk gebrul het altaar vast, zonder het echter te durven of te kunnen bewegen,’ schrijft Augustinus. Even later verliet de demon onder het uiten van vreselijke dreigementen de jongeman. Een van diens ogen was in het proces uit de oogkas gerold en blijven hangen aan een dunne ader, ‘net alsof die een wortel was waarmee het oog binnen nog vastzat.’ De zwager van de betreffende jongeman sprak vervolgens: ‘God, die de demon heeft verjaagd, is toch ook bij machte om op de gebeden van zijn heiligen het gezicht terug te geven!’ Daarop bracht hij het neerhangende oog weer op zijn plaats, bond het met zijn zakdoek vast en zie: het oog was volkomen gezond!

Andere voorbeelden

In de *Apostolische Constituties* (VII,41) vinden we een voorstel van een gebed voor de doopkandidaten: ‘Ik zweer satan af, en zijn werken en zijn praal, en zijn aanbedding en zijn engelen en uitvindingen en alles wat onder hem staat.’

Getuigenissen van bevrijding zijn ook te vinden in de levensbeschrijvingen van Antonius, Athanasius, Hilarian, Hieronymus, Martinus van Tours en Sulpicius Severus. Origenes vermeldt dat bij de uitdrijving brokstukken van de geloofsbelijdenis werden gebruikt. Dit gebeurde in de naam van Jezus, de maagdelijke geborene, de gekruisigde, de opgestane en ten hemel gevarene.

Op allerlei synodes werd beraadslaagd hoe mensen die gebonden waren moesten worden behandeld: mochten ze wel of niet avondmaal vieren, mochten ze de hele of een deel van de eredienst bijwonen, moest, als ze ongedoopt waren, juist bij hun doop de demonenuitdrijving plaatsvinden? In ieder geval mochten ze in de kerk geen dienst verrichten of een ambt bekleden.

Maakte de dienst van bevrijding in de eerste eeuwen na Christus nog gewoon deel uit van het normale gemeenteleven, hierna werd deze bediening uitgevoerd door hiertoe aangestelde ambtsdragers.

Bevrijding in de middeleeuwen

In de vroege middeleeuwen waren het vooral bisschoppen die een belangrijke rol speelden in de dienst van de bevrijding. Toen bijvoorbeeld bisschop Eligius van Noyon (circa 590-660) met

een gezelschap door de Provence reisde, ontmoette hij daar een man die vervuld was van een onreine, uiterst woeste geest. Toen deze de bisschop zag, werd hij bang; bleek en schuimbekkend zei hij: ‘Waartoe zijt gij hier, Eligius?’ Eligius wendde zich tot hem en zei: ‘Wat gaat het u aan, onreine duivel? In de naam van Jezus Christus, zwijg, en ga uit van hem!’ Terwijl de boze geest de man bijna uit elkaar rukte, ging hij inderdaad van hem uit. Vijftien jaar had hij de ongelukkige gekweld. Nu ontving de man zijn vroegere gezondheid terug en stond hij ongedeerd op.

In de late middeleeuwen werden bijgeloof en magie een normaal deel van het leven van de Europese bevolking. Men sloeg een hand voor de mond bij het geeuwen, niet uit beleefdheid, maar om te voorkomen dat een demon het lichaam binnen ging (dezelfde achtergrond heeft de wens ‘bless you’ of ‘gezondheid’ aan iemand die niest). Velen bezochten waarzeggers en genezers die bezwingingen en toverij gebruikten. Er werd veel gebruik gemaakt van amuletten en talismannen, hekserij en rituele vervloekingen.

De kerk had ondertussen haar eigen ‘magisch’ repertoire tot haar beschikking: genezende kracht van heiligen en relikwieën en sterk geritualiseerde duiveluitdrijving bij bezetenen. Hierdoor versterkte de kerk het geloof in het bestaan van magische krachten, door de aandacht van de gelovigen te vestigen op de ‘tegenmagie’ van de kerk. Het belangrijkste ritueel was de zegening van zout en water om kwade geesten te verdrijven en zodoende lichamelijke gezondheid te garanderen. Als een koe behekst was, moest men haar wijwater door de keel gieten. Als kwade geesten noodweer brachten, kon men gewijde klokken luiden om ze te

verjagen. En als de duivel van een mens bezit nam, kon de kerk hem ritueel uitdrijven. Hierbij werden exorcistische riten en gebeden met magische Gods- en engelennamen gehanteerd, met geheimzinnig klinkende woorden en magische formuleringen.

Om de geestelijken in hun strijd tegen de duivel en zijn handlangers te wapenen, werden er handboeken samengesteld die informatie verschaften over toverpraktijken en de heksensabbat, maar vooral over de kenmerken die tovenaars en heksen konden ontmaskeren. Dankzij de boekdrukkunst nam de hierover beschikbare literatuur vanaf het einde van de vijftiende eeuw opmerkelijk toe. Tussen 1320 en 1420 telt men dertien traktaaten, en achtentwintig vanaf de *Formicarius* van Johannes Nider uit 1437 tot de beroemde *Malleus Maleficarum* (Heksenhamer) van de twee Duitse inquisiteurs Jacobus Sprengen en Henricus Institoris uit 1486. Dit werk beschreef in detail de afgrijselijke daden van tovenaars, heksen en demonen, onthullingen die verkregen werden door bekentenissen, door foltering aan de beschuldigten ontlokt. Alle middelen waren geoorloofd in de strijd tegen satans invloed: verklikking, zelfs door één persoon, foltering, tendentieuze vragen om de beschuldigde in de val te laten lopen, een snelle veroordeling zonder mogelijkheid tot beroep, waarbij zelfs het onder foltering weigeren om te bekennen een bewijs van schuld was, want de duivel maakt zijn handlangers ongevoelig voor pijn. Dankzij de boekdrukkunst

In de middeleeuwen beïnvloedden bijgeloof en magisch handelen de kerk zozeer dat de dienst van bevrijding veranderde in ritueel exorcisme

werd dit in het Latijn geschreven werk één van de eerste ‘bestsellers’ uit de geschiedenis: tussen 1486 en 1520 verschenen er veertien drukken van en nog eens veertien tussen 1520 en 1669.

In de middeleeuwen beïnvloedden bijgeloof en magisch handelen de kerk zozeer dat de dienst van bevrijding veranderde in ritueel exorcisme.

Bevrijding in de 16e en 17e eeuw

In de 16e eeuw regende het demonologische werken: *De Lamiis et Pythonicis Mulieribus* van Ulrich Molitor (1489); *Quaestio Lamiarum* van Samuel de Sasini (1505), *Apologia pro Inquisitoribus* van Vincente Dodo (1506); *Tractatus de Strigiis* van Bernardus van Como (1508); *Liber octo quaestionum ad Maximilianum Caesarem* van Johannes Trithemius (1508); *Quam graviter peccent quaerentes auxilium a maleficis* van Jacobus van Hoogstraeten (1510), *Tractatus de superstitione* van Martinus van Arles (1510), enzovoort.

In 1532 schreef de franciscaan Martin de Castanega het traktaat *Tradato muy sotil y bien fundado de las supersticiones*, waarin hij in het bijzonder het duivelspact beschreef. Volgens Castanega bestond er een duivelskerk die door satan werd geleid en waarin men omgekeerde sacramenten voltrok, de *excramentos diabolicos*. Hij onderscheidde twee soorten van duivelspacten. Bij de belangrijkste was de duivel persoonlijk aanwezig: ‘Er wordt in de tegenwoordigheid van de duivel een nieuwe geloofsbelijdenis afgelegd. De duivel verschijnt dan zichtbaar in één of andere

lichamelijke gedaante; men belooft hem gehoorzaamheid en geeft zich met lichaam en ziel aan hem over.’ Volgens Martinus vormde het pact de basis voor alle hekserij. Wanneer het schriftelijk was vastgelegd, getekend met het bloed van de ketter, was dat de *cedula* (schuldbekentenis). Tijdens de heksensabbat trad de duivel volgens hem meestal op in een gedaante van een grote, zwarte harige bok met een brandende kaars tussen zijn hoorns. Soms nam hij echter een verleidelijk uiterlijk aan om seksuele handelingen met de heksen te plegen.

In 1580 verscheen het opmerkelijke boek *De la démonomanie des sorciers* (‘Over de duivelswaan van tovenaars’) van Jean Bodin. Deze grote rechtsgeleerde beschouwde hekserij als een realiteit en stelde dat er geen beter bewijs bestond ‘dan de tovenaars zelf, die al drieduizend jaar gewag hebben gemaakt van hun daden, hun offergaven, hun dansen, hun nachtelijke tochten, hun moorden, tovermiddelen, relaties en hekserijen, die ze tot de dood toe hebben bekend en waarin ze volhardden.’ Hij somde een lijst op van de vijftien misdaden die tovenaars en heksen op aanstichten van de duivel begingen: God verloochenen, Hem vervloeken, eer bewijzen aan de duivel, kinderen aan hem wijden, kinderen vóór de doop vermoorden en aan hem offeren, hen aan de duivel wijden vóór de geboorte, nieuwe aanhangers vinden voor de sekte, eden zweren in naam van de duivel, incest plegen, ongedoopte kinderen doden om er heksenbrouwsels van te maken, mensenvlees eten, door hekserij mensen vergifigen en doden, het vee doen sterven en seks hebben met de duivel.

Rond 1599 schreef Pierre de Bérulle, in 1611 stichter van het Franse priesterschap *Oratorium*, het *Traité des énergumènes*

(‘traktaat over de bezetenen’), waarin hij het fenomeen van bezetenheid beschreef. Hierin schreef hij ondermeer: ‘Soms bezet de duivel zelfs zijn lichaam en hoewel de ziel altijd in dit lichaam woont als in haar huis, neemt hij er bezit van, en door de macht en de werking ervan weg te nemen, stelt hij zijn kracht en activiteit in de plaats daarvan (...) door een woeste invasie, die wij bezetenheid noemen.’ Bérulle beschreef de kenmerken ervan: soms een eenvoudige zwakte, verlies van gezichts-, gehoor- en spraakvermogen, vaak gedragsstoornissen, opwinding, geschreeuw, exhibitionisme, enzovoort.

Aan het einde van de 16e eeuw probeerde de Rooms-katholieke Kerk de verontrustende uitwassen van de middeleeuwen te vermijden. Ondermeer op het gebied van de procedure van de exorcismes. In 1583 riep de nationale synode van Reims de clerus op zijn gezonde verstand te gebruiken: ‘Voordat de priester begint met exorciseren, moet hij zorgvuldig onderzoek doen naar het leven van de bezetene, zijn afkomst, reputatie, gezondheid en andere omstandigheden. Dan moet hij overleg plegen met enkele verstandige, voorzichtige en bezonnen mannen, want meer dan eens worden lichtgelovigen misleid en vaak leiden melancholici, gekken en betoverden de exorcist om de tuin door te zeggen dat ze zijn bezeten en worden gefolterd door de duivel, maar die hebben dan een dokter nodig in plaats van een exorcist.’

In de 16e eeuw vertelde de jezuïet missionaris Luis Frois over gevallen van bezetenheid in Japan: duidelijk door demonen bezeten vrouwen verstoorden evangelisatiebijeenkomsten.

Twee kapucijner missionarissen in Angola vertelden het verhaal van koningin Nzinga, die in 1582 werd geboren. Ze werd in 1622 gedoopt, maar keerde in 1627 terug naar haar oorspronkelijke godsdienst die op de vooroudercultus was gebaseerd. Toen wenste ze opnieuw christen te worden en ze overlegde hierover met vijf tovenaars, de *singhilli*. Volgens de twee kapucijnen spraken de demonen via de mond van die vijf tovenaars, maar werden ze door God gedwongen de waarheid te vertellen en de koningin de raad te geven de voorouderlijke cultus op te geven. Kort daarna vond de bevrijding plaats van een tovenaars 'die met een woeste blik in zijn ogen, een opgezet, vertrokken gelaat en met schuim om zijn mond verschrikkelijke en afschuwelijke kreten slaakte.' Toen de missionaris vroeg hoe hij heette, 'antwoordde de demon dat zijn naam Ngola Mbandi was en dat hij de schepper was van alles, van de hemel en de aarde, en dat hij heer en meester was over het universum.'

In de 17e eeuw zien we een toename van scepticisme ten opzichte van het bestaan van bezetenheid. Demonische verschijnselen werden toegeschreven aan de hallucinaties, zinsbegoochelingen en fantasieën van zwakke, gefrustreerde en onwetende mensen. Misschien werden die zinsbegoochelingen opgewekt door de duivel, maar de daden (die de heksen bekenden) hadden in werkelijkheid niet plaatsgevonden. In 1626 herleidde de jezuïet Tanner in zijn *Universa Theologica* de magie tot een zuivere illusie, wat bevestigd werd door zijn collega Friedrich von Spee von Langenfeld. In zijn in 1631 anoniem gepubliceerde *Cautio criminalis* beschrijft von Spee zijn gewetensproblemen, omdat hij meer dan tweehonderd van hekserij beschuldigde vrouwen op hun dood had voorbereid, terwijl hij overtuigd was van hun

onschuld. ‘Niemand durfde hen te verdedigen,’ schrijft hij. ‘Ik zweer plechtig dat van alle vrouwen die ik naar de brandstapel heb begeleid, er niet één was die een rechtvaardig proces had gekregen, en twee andere priesters hebben mij dezelfde bekentenis gedaan.’

De toename van het scepticisme is te verklaren door de groot-scheepse heksenvervolging waardoor tienduizenden ‘heksen’ op de brandstapel terecht kwamen. Naast een kleine minderheid die zich inderdaad als heks met rituele magie bezighield, waren de meeste van hen alleenstaande vrouwen, psychiatrische patiënten, maar ook mensen die om tal van bedenkelijke motieven werden aangeklaagd.

Ook het aantal sensationele processen, waarin naast bevrijding politiek en exhibitionisme werden vermengd, heeft invloed gehad op de groei van het aantal sceptici. In 1584-1585 leek de zaak van Jeanne Fery, een vijftwintigjarige non uit het klooster van Bergen in Henegouwen, voor velen verdacht. In een in 1586 onder het gezag van Louis de Berlaymont, aartsbisschop van Kamerijk, gepubliceerde autobiografie vertelt de non dat ze vanaf haar vierde door duivels werd bezeten, omdat haar vader haar toen in woede had vervloekt. Demonen kwamen haar regelmatig opzoeken: toen ze twaalf was ‘liet één van hen me pen en papier pakken; daarop liet hij me schrijven dat ik mijn doopsel, mijn christen-zijn en alle kerkelijke ceremoniën afzwoer. Ik tekende deze schuldbekentenis met mijn eigen bloed en beloofde haar nooit te herroepen.’ Zo ondertekende ze achttien pachten. Toen ze non werd, moest ze in aanwezigheid van een enorm aantal duivels zweren dat haar kerkelijke geloften geveinsd waren. De

demonen die haar kwamen opzoeken heetten volgens haar Turken, Heidenen, Saracenen, Godloochenaars en Ketteren. Ze lieten haar de hostie ontwijden en één van hen, de Bloeddorstige, nam bij haar stukken vlees weg, die hij in een doek bewaarde. Toen de bezetenheid werd ontdekt, werd ze voor de aartsbisschop gebracht en begonnen de exorcismes, die gepaard gingen met de gebruikelijke kreten, spasmen, stuiptrekkingen, benauwdheden, verstijvingen en het uitbraken van diverse voorwerpen. Op 25 augustus zou de heilige Maria Magdalena haar hoogstpersoonlijk een briefje hebben gedictieerd dat op miraculeuze manier in de mond van Jeanne werd gevonden en waarin stond dat door Gods wil de jonge non de rest van haar leven in de buurt van de aartsbisschop moest doorbrengen. Omdat daar geroddel van kon komen werd ze na enkele dagen naar haar klooster teruggestuurd, waar ze tot 1620 verbleef. Waarschijnlijk had de non het hele verhaal in scène gezet.

De zaak van Marthe Brosier in 1599 was eveneens in scène gezet. Dit jonge meisje deed alsof ze bezeten was en leverde zich over aan alle gebruikelijke manifestaties, die ze in aan het satanisme gewijde en toen wijdverspreide boeken had gelezen. De zaak was zo vreemd dat Hendrik IV haar liet interneren in het Châtelet (rechtbank en gevangenis in Parijs) en haar door artsen liet onderzoeken. Dokter Marescot ontdekte snel het bedrog en de oorzaken ervan: de vader van Marthe ontving talrijke schenkingen voor de 'genezing' van zijn dochter. Dergelijke gevallen van misbruik maakten de mensen wantrouwig ten aanzien van andere bevrijdingen.